

10. Kosny M., Piotrowska M. Assessment of Economic Security of Households Based on a Scenario Analysis. – *Economies*. – 2019. – URL: <https://www.mdpi.com/2227-7099/7/3/85/htm>. <https://doi.org/10.3390/economies7030085>
11. Hacker, J. S., Huber G. A., Nichols A., Rehm P., Schlesinger M., Valletta R., Craig S. – The Economic Security Index: A New Measure for Research and Policy Analysis. – *Review of Income and Wealth*. – Vol. 60: S5–S32. – 2014. – URL: <https://doi.org/10.1111/roiw.12053>
12. Osberg L., Sharpe A. Measuring Economic Insecurity in Rich and Poor Nations. – *Review of Income and Wealth*. – vol. 60: S53–S76. <https://doi.org/10.1111/roiw.12114>
13. Stavvytskyy A. V., Kozub M. B. Modeliuvannya nerivnosti dokhodu krain Yevropeiskoho Soiuzu – Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 2019. – 4(205). – URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/205-4/5>
14. Stavvytskyy A.V. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia. – K: AgrarMedia Group. – 2018. – 464 p.
15. Kydland F.E., Prescott E.C. Time to build and aggregate fluctuations. – *Econometrica*. – Vol. 50. No. 6. – 1982. – URL: <https://www.fep.up.pt/docentes/pcosme/S-E-1/kP-Econ.pdf>
16. Long J.B., Plosser C.I. Real Business Cycles – *Journal of Political Economy*. – Vol. 91. No. 1. – 1983. – URL <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/261128>
17. Bazhenova O. V. Kontseptualni osnovy modeliuvannya vplyvu zovnishnikh zburen za dopomohoiu dynamichnoi stokhastychnoi modeli zahalnoi rivnovahy. – *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*. – 2016. – URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2016_32/zb32_07.pdf
18. Dotsey M. DSGE Models and Their Use in Monetary Policy. – *Business Review*. – 2013
19. Development and application of DSGE models for the German economy. – *Deutsche Bundesbank*. – 2008. – URL: <https://www.bundesbank.de/resource/blob/706888/3eeccc9aae05b7c94bdd2f6c5a53f03/mL/2008-07-dsge-models-data.pdf>
20. Adolfson M. Monetary Policy Trade-offs in an Estimated Open-Economy DSGE Model – NBER WORKING PAPER SERIES. – 2014. – URL: <https://www.nber.org/papers/w14510>. DOI: 10.3386/w14510
21. Medina J. P. Chilean Business Cycles Through the Lens of a Stochastic General Equilibrium Model – *Central Bank of Chile Working Papers*. – 2007. – URL: <https://ideas.repec.org/p/ccb/bcchwp/457.html>
22. Christiano L. J., Eichenbaum M. S., Trabandt M. On DSGE models. – *Journal of Economic Perspectives*. – Vol. 32, No. 3. – 2018. – URL: https://www.jstor.org/stable/pdf/26473067.pdf?ab_segments=0%2Fbasic_search_SYC5462%2Ftest&refreqid=fastly-default%3A2d17068f5c74a022771f40d62ba687c4
23. Social statistics. – Eurostat. – URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di04&lang=en
24. Subjective Well-Being in the EU. Statistics. – Eurostat. – 2018. – URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Subjective_well-being_-_statistics
25. World Bank Open Data. – URL: <https://data.worldbank.org/>
26. PISA-2018 – OECD – URL: https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf
27. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
28. Taxation Trends in the European Union. – Eurostat. – 2019. – URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_trends_report_2019.pdf

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 6(213): 31-41

УДК 336.142.5

JEL classification: H61, J16

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/4>

О. Чеберяко, д-р іст. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-1563-9611

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

О. Гнатюк, експерт із аудиту

ORCID ID: 0000-0002-7297-3931

ТОВ "Ернст енд Янг Аудиторські послуги", Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ҐЕНДЕРНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Визначено сутність методу ґендерно орієнтованого бюджетування як різновиду бюджетування, що орієнтований на результат; розкрито основні його характеристики, такі, як спрямованість на ґендерну рівність, аналіз впливу політик на жінок і чоловіків, розмежування доходів та видатків за статтю тощо. Проаналізовано проблему ґендерної нерівності в Україні через призму динаміки середньої заробітної плати в Україні для жінок і чоловіків протягом 2012–2020 рр., рівень зайнятості та безробіття за статевою ознакою протягом 2012–2020 рр., статеvu сегрегацію професійної підготовки й обмеженість доступу жінок до певних видів професій. Досліджено теоретико-методологічні засади ґендерного бюджетування та передумови його запровадження в бюджетному процесі України. Наведено перші результати впровадження ґендерно орієнтованого бюджетування в Україні, а саме: основні нормативно-правові документи, прийняті в рамках ґендерного бюджетування, показано, в яких галузях уже складаються та приймаються паспорти бюджетних програм із урахуванням ґендерних аспектів тощо. Висвітлено приклади функціонування ґендерного бюджетування в зарубіжних країнах. Обґрунтовано необхідність проведення подальших змін у бюджетному процесі України через призму ґендерної рівності, що сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, забезпечить рівності між чоловіками та жінками, а також справедливому розподілу бюджетних видатків за статевою ознакою.

Ключові слова: бюджет; ґендерно орієнтоване бюджетування; бюджетний процес; ґендерна рівність.

Постановка проблеми. На шляху до європейської спільноти Україна має здійснити низку важливих перетворень і реформ, серед яких центральне місце посідає модифікація системи управління державними фінансами. Однією із характеристик такого реформування є прийняття бюджету з орієнтацією на ґендерні особливості.

Ґендерні аспекти часто не враховуються при бюджетуванні, унаслідок чого бюджети приймаються як

ґендерно нейтральні. Відсутність уваги до ґендерних питань насправді призводить до ґендерно незрячих бюджетів і, отже, до прийняття неоптимальних рішень. Сьогодні в Україні формування бюджету з урахуванням ґендерних аспектів є вимогою суспільства, оскільки такий підхід забезпечує адресність і цільове використання публічних коштів, підвищує ефективність, прозорість і справедливість бюджетування.

Гендерне бюджетування в Україні не має всебічного масштабного підходу, тому проблема справедливого розподілу бюджетних коштів та гендерної рівності в Україні залишається недостатньо проаналізованою, а проведені дослідження з цього питання не мають системного характеру. Отже, визначення сутності нового методу бюджетування, розкриття переваг його застосування зарубіжними країнами, обґрунтування перспектив запровадження у бюджетному процесі України як фактора, що забезпечує ефективніше використання державних коштів та створює рівні можливості для всіх членів суспільства, потребує подальшого розв'язання й обґрунтування.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання гендерної рівності в контексті економічного зростання, а також аналіз гендерного бюджетування як фактора зростання національного добробуту, займають чільне місце у фундаментальних працях таких провідних економістів, як Дж. Стоцької, яка визначила фіскальний підхід до бюджетування, згідно з яким податково-бюджетна політика та її реалізація застосовуються для сприяння гендерній рівності та розвитку дівчат і жінок [8; 9]; В. Герасимової, С. Якименко, дослідження яких спрямовані на аналіз упровадження гендерних аспектів у бюджетний процес зарубіжними країнами [20]; Р. Ксело, який вивчав гендерно орієнтоване бюджетування в зарубіжних країнах на законодавчому рівні [22]; Л. Штангль, праці якого також орієнтовані на дослідження розвитку гендерного бюджетування в іноземних державах [23] та інших.

В Україні проблеми підвищення ефективності функціонування бюджетів, у тому числі шляхом запровадження гендерного бюджетування, набули розвитку у працях О. Голинської, яка досліджувала проблему гендерної нерівності в Україні та шляхів її вирішення [1]; Т. Коляди, яка визначила перспективи для розвитку гендерного бюджетування в Україні [5]; Н. Чермошенцевої, робота якої спрямована на моніторинг поточного стану боротьби з гендерним дисбалансом в Україні [10]; О. Кисельової, яка визначила основні перешкоди на шляху до запровадження гендерно орієнтованого бюджетування та перші результати впровадження бюджетування з урахуванням гендерних аспектів в Україні [12]; Л. Гонюкової, Н. Богданової, які представили процес інституціоналізації гендерної політики в Україні [18]; А. Ставицького, Г. Харламової, О. Чеберяко, дослідження яких спрямоване на визначення залежності гендерної рівності від територіальної належності країни, рівня економічного розвитку країни, рівня безробіття в країні тощо [25].

Водночас багато теоретичних та практичних питань у цій сфері потребують поглиблених досліджень.

Нерозв'язані частини загальної проблеми. Проблема гендерної рівності є однією з найважливіших у сфері захисту прав людини. Однак урахування гендерних аспектів у бюджетному процесі є відносно новим напрямом дослідження економічної науки. Незважаючи на велику кількість наукових публікацій із досліджуваної проблематики, питання гендерно орієнтованого бюджетування (ГОБ), моделі й умови його розвитку в Україні трактується вітчизняними та зарубіжними вченими неоднозначно. Відчувається нестача системних підходів до вивчення ролі гендерних аспектів в бюджетному процесі. Час вимагає систематизувати теоретичні підходи до визначення й обґрунтування тенденцій упровадження та розвитку гендерного бюджетування в Україні, реалізація яких сприяла б покращенню управління державними фінансами в цілому.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності гендерно орієнтованого бюджетування та розкритті перспектив його розвитку в Україні як фактора, що усуває гендерні розриви та покращує управління державними фінансами.

Визначена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- визначити теоретичну сутність гендерно орієнтованого бюджетування;
- проаналізувати перші здобутки впровадження даного методу в бюджетний процес України;
- розглянути особливості розвитку гендерного бюджетування в різних країнах світу;
- встановити можливі варіанти розширення гендерно орієнтованого бюджетування в Україні на базі успішного зарубіжного досвіду з метою врівноваження гендерних дисбалансів.

Предметом статті є бюджетний процес в Україні.

Об'єктом дослідження є гендерно орієнтоване бюджетування як механізм усунення гендерних розривів та покращення управління державними фінансами.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання означених завдань використано сукупність таких методів дослідження: аналізу та синтезу, за допомогою яких було встановлено проблему гендерної нерівності в Україні та досліджено основні здобутки іноземних держав на шляху до впровадження гендерних аспектів у бюджетний процес; узагальнення, яке забезпечило розуміння розвитку гендерного бюджетування в іноземних країнах на прикладі окремих держав; історичного та логічного підходу, застосування яких дозволило провести моніторинг функціонування гендерно орієнтованого бюджетування в Україні на сучасному етапі розвитку. Ці методи дозволили науково обґрунтувати теоретико-методологічні підходи до розуміння сутності гендерно орієнтованого бюджетування, реалізація якого усуває гендерні розриви та покращує управління державними фінансами, виявити логічну послідовність розвитку гендерного бюджетування в Україні та зарубіжних країнах, узагальнити й підсумувати результати проведеного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гендерна дискримінація, що виявляється у дисбалансі доступу до імперативних ресурсів суспільного розвитку та сконцентрована в бюджетному процесі України, дедалі частіше постає предметом фундаментальних та прикладних наукових дискусій. Їхня тематика пов'язана із суспільним значенням проблеми, яка виражена у такому:

- диференціація доходів чоловіків та жінок, яка полягає у зменшенні доходів жінок і збільшенні доходів чоловіків на однойменних посадах (див. рис. 1);
- ситуації на ринку праці показують чіткі гендерні проблеми: рівень безробіття жінок хоч і нижчий порівняно із рівнем безробіття у чоловіків, проте рівень зайнятості серед жінок є набагато нижчим, ніж серед чоловіків (див. табл. 1);
- статевая сегрегація професійної підготовки, одним із виявів якої є стереотипи суспільства про суто жіночі й суто чоловічі професії (напр., в Україні важко знайти вихователя дитячого садочка – чоловіка, або токаря – жінку);
- статевая сегрегація вищої освіти (див. табл. 2). Індекс гендерного паритету серед студентів закладів вищої освіти України підтверджує фемінізацію науки, яку можна було б оцінити позитивно, як свідчення активного залучення жінок до суспільного виробництва, у сферу висококваліфікованої праці й наукової твор-

чості. Але така оцінка правомірна лише в умовах економічної стабільності: коли розширюється суспільне виробництво і розвивається наука, існує достатня потреба в робочій силі, у тому числі і в наукових кадрах. А ситуацію в українській науці далека від стабільності. Тобто зростання кількості жінок у науковому середовищі України обумовлене не стільки їх активним залученням до наукової творчості, скільки відтоком чоловіків із науки як неперспективної й неприбуткової сфери професійної діяльності. При цьому фемінізація виявляється значніше на нижчих щаблях наукової ієрархії;

- обмежений доступ жінок до певних видів професій, часто фінансових тощо. На тлі гендерної дискримі-

нації на користь чоловіків в Україні ми спостерігаємо водночас такі явища, як фемінізація цілих сфер суспільного життя. Таку фемінізацію видно в освіті, охороні здоров'я, соціальному захисті та соціальному забезпеченні. Вона відслідковується у професійних групах учителів, середнього медичного персоналу, соціальних працівників, фінансово-економічних службах тощо. Дедалі глибше фемінізація сягає сфери торгівлі, послуг, зв'язку. Це явище є як причиною, так і наслідком попередніх двох, що показує неготовність суспільства подолати гендерні бар'єри [1].

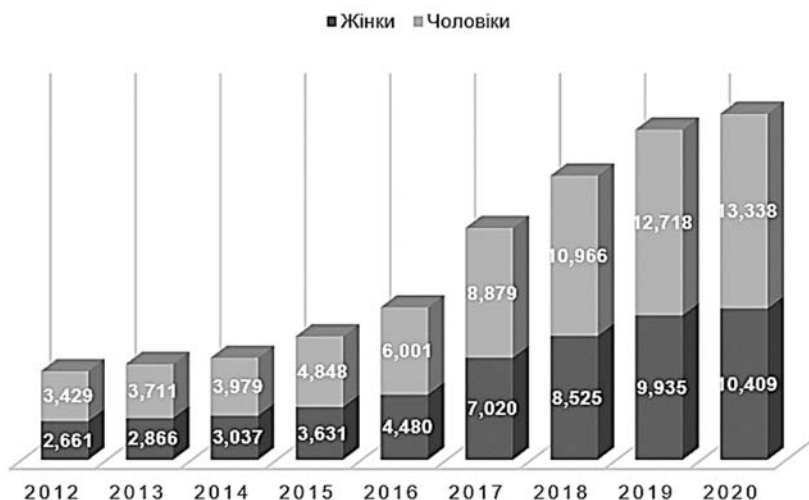

Рис. 1. Середньомісячна заробітна плата жінок та чоловіків в Україні за період 2012–2020 рр., грн¹

Джерело: складено авторами на основі [2].

Таблиця 1. Рівень зайнятості та безробіття в Україні за статтю протягом 2012–2020 рр., %

показник / рік	Рівень зайнятості		Рівень безробіття	
	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки
2012	54.8	65.2	6.4	8.5
2013	55.3	65.9	6.2	8
2014	51.9	61.8	7.5	10.8
2015	51.7	62.2	8.1	10.1
2016	51.6	61.6	7.7	10.8
2017	51.2	61.1	7.8	11.3
2018	52.2	61.8	7.8	10.1
2019	45.4	58.7	7.8	8.1
2020	44.6	58	8.9	9.1

Джерело: складено авторами на основі [2].

Таблиця 2. Індeksi гендерного паритету серед студентів закладів вищої освіти України (співвідношення кількості осіб жіночої статі до кількості осіб чоловічої статі)

назва / рік	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
Бакалаврат або його еквівалент	1.130	1.121	1.093	1.083	1.074	1.081	1.064	1.081
Магістратура або її еквівалент	1.385	1.366	1.290	1.296	1.278	1.243	1.298	1.277
Докторантура або її еквівалент	1.498	1.481	1.510	1.469	1.145	1.099	1.061	1.036

Джерело: складено авторами на основі [2].

¹ Дані 2015 р. наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Цілком очевидно, що для пошуку можливих варіантів вирішення таких проблем варто, передусім, розглянути комплексну дефініцію "гендерно орієнтоване бюджетування".

Гендерно орієнтоване бюджетування – це стратегія досягнення рівності між жінками й чоловіками, яка сконцентрована на тому, як акумулюються та витрачаються державні ресурси. Гендерна орієнтація є своєрідним способом удосконалення бюджетування, за якого фіскальна політика та адміністративні процеси структуровані з урахуванням гендерної нерівності.

Рада Європи визначає гендерне бюджетування як оцінку бюджетів, що включає гендерну перспективу на всіх рівнях бюджетного процесу та реструктуризує доходи й видатки з метою сприяння рівності між жінками та чоловіками [4].

За визначенням, яке наведено у Методичних рекомендаціях Міністерства фінансів України, *гендерно орієнтоване бюджетування* – це врахування гендерних аспектів на всіх стадіях бюджетного процесу та висвітлення у відповідних бюджетних документах цілеспря-

мованості на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (гендерної рівності) [3].

Т. Коляда характеризує поняття *гендерно орієнтоване бюджетування* як сукупність різних інструментів, механізмів та інститутів, об'єднаних загальною метою – зробити гендерний підхід до управління одним із обов'язкових принципів національної політики та економіки [5].

Метою гендерного бюджетування є:

- сприяння прозорості у фіскальному плануванні;
- збільшення участі гендерних проєктів у бюджетному процесі, наприклад, уживання заходів щодо рівного залучення жінок і чоловіків до підготовки бюджету;
- досягнення рівності прав жінок та чоловіків.

Гендерно орієнтоване бюджетування не є окремим підходом до здійснення бюджетування. Воно не фокусується виключно на видатках і складанні окремих бюджетів із розподілом на жінок та чоловіків за принципом 50 на 50. "Гендерно орієнтоване бюджетування" є набагато глибшим поняттям, яке має такі характеристики (рис. 2):

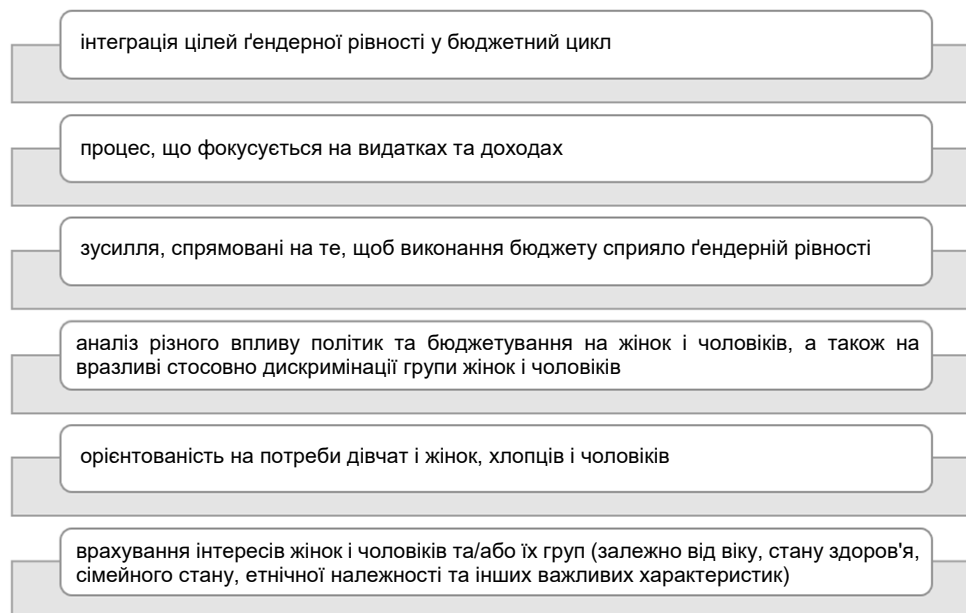

Рис. 2. Характеристики гендерного бюджетування

Джерело: складено авторами на основі [6].

Упровадження гендерного бюджетування у звичайний бюджетний процес дозволяє урядам краще зрозуміти, як доходи та витрати, а також політика, яка керує ними, здійснюють вплив на жінок і чоловіків.

Гендерне бюджетування ґрунтується на аналізі, який оцінює, наскільки бюджет усуває розбіжності між чоловіками й жінками, та аналізує фактичний розподіл ресурсів між ними. Такий аналіз також дозволяє включати питання, які часто не враховуються у звичайних бюджетах, зокрема: економічний ефект нерівномірного розподілу неоплачуваної роботи, нерівномірний розподіл ресурсів у сім'ях тощо. Таким чином, гендерне бюджетування забезпечує основу для кращого та більш обґрунтованого прийняття рішень на основі фактичних даних. Це, у свою чергу, сприяє забезпеченню більш ефективного використання державних коштів.

В основі якісного бюджетного процесу лежить кілька важливих принципів. Сучасні стандарти управління державними фінансами включають такі принципи, як орієнтація на результати, прозорість, підзвітність тощо,

які можуть застосовуватися лише за умови інтеграції гендерної перспективи.

Необхідною умовою гендерного бюджетування є аналіз впливу бюджетів на жінок та чоловіків, що також вважається важливою частиною моніторингу того, як бюджет працює на досягнення цілей гендерної рівності в країні. Застосування гендерного бюджетування змушує уряди звітувати про свої зобов'язання щодо гендерної політики. У даному випадку суспільство та засоби масової інформації відіграють вирішальну роль у моніторингу й забезпеченні відповідальності уряду за свої бюджети.

Бюджетування, орієнтоване на результати, зближує стратегічне планування та управління державними фінансами, тісніше пов'язуючи цілі й завдання політики з бюджетами. Водночас обґрунтований підхід, орієнтований на результати діяльності, досягається лише тоді, коли гендерне бюджетування інтегровано у бюджетування результативності. Адже гендерне бюджетування забезпечує докази результативності з гендерної позиції та сприяє ефективнішому розподілу ресурсів та реалі-

зації політики. Гендерна рівність – це не лише право людини, а й досягнення величезної соціально-економічної вигоди. Дослідження показують, що зменшення гендерної нерівності має багато позитивних наслідків та приводить до вищих темпів зростання у країні, підвищення продуктивності праці та кращого реагування уряду на зміни [8; 9].

Отже, гендерно орієнтовані бюджети та відповідна політика сприяють досягненню гендерної рівності, забезпечують покращення добробуту населення, більш стійке зростання його зайнятості та розвиток країни загалом.

Рівність між чоловіками та жінками є однією із ключових цінностей для ЄС. Європейський Союз заохочує гендерну рівність через прийняття відповідного законодавства, проведення постійного моніторингу його результатів, підтримку відповідних проектів у різних країнах тощо. Отже, гендерна рівність і боротьба з дискримінацією залишаються важливою складовою політики країн Європейського Союзу (ЄС).

Прагнучи інтегруватися в європейську спільноту, Україна уклала з Європейським Союзом Угоду про асоціацію. У статті 420 розділу 21 цієї Угоди зазначається, що Україна має забезпечити досягнення низки цілей, включаючи гендерну рівність та рівні можливості для жінок і чоловіків у сфері зайнятості, освіти, економіки, а саме:

1) проваджувати розробку державної політики за кожною сферою через призму гендерної орієнтації;

2) розробляти офіційну гендерну статистику;

3) приймати антидискримінаційні закони, гармонізувати відповідні наявні закони та проводити ефективний контроль за цим процесом;

4) усувати гендерну нерівність у доступі до фінансування через щонайменше 50 % місцевих банків, які підтримуються в рамках програми "Жінки в бізнесі" [10].

В Україні гендерно орієнтоване бюджетування слід розглядати як вид адміністративної діяльності, пов'язаної з розробкою бюджетів різних рівнів. Можна констатувати, що за підтримки міжнародних програм і проектів в Україні бюджетні ініціативи, що реагують на гендерні аспекти, упроваджуються протягом 10-ти років. На місцевому рівні гендерно орієнтоване бюджетування в Україні розпочалося у 2014 р. у Житомирській, Івано-Франківській, Херсонській, Харківській областях та м. Києві. Протягом чотирьох наступних років усі інші області приєднались до цієї програми. Останніми до роботи із гендерно орієнтованим бюджетуванням долучились у 2018 р. Чернігівська, Одеська, Рівненська, Волинська, Луганська та Донецька області.

Упродовж 2015–2018 рр. було проведено Гендерний бюджетний аналіз (ГБА) 85-ти бюджетних програм, які фінансуються із місцевих бюджетів. Аналіз цих програм дозволив виявити гендерні розриви у розподілі коштів на потреби жінок і чоловіків, хлопців та дівчат. Робочі групи напрацювали конкретні рекомендації щодо покращення бюджетних документів, зокрема програм з метою подолання гендерних розривів. Рекомендації розглядалися і схвалювалися на спільних нарадах представників та представниць робочих груп за участю Міністерства фінансів України та галузевих міністерств. У 2018 р. у ході ГБА 18-ти областей були розроблені пропозиції та рекомендації для центральних органів виконавчої влади, спрямовані на скорочення виявлених гендерних розривів в окремих галузях.

За результатами роботи із впровадження гендерно орієнтованого бюджетування на місцевому рівні у 2018 р. були внесені зміни до 60-ти паспортів програм, що фінансуються із місцевих бюджетів. Мета, показники й додатки цих програм є гендерно орієнтованими [11].

Упровадження гендерного бюджетування в Україні продовжує стикатись із рядом викликів, які перешкоджають його нормальному функціонуванню:

1. Низький рівень обізнаності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування стосовно політики гендерної рівності.

2. Обмежене розуміння поняття *гендерно орієнтоване бюджетування* Міністерством фінансів України саме як фінансового інструменту підвищення ефективності бюджету, а не інструменту досягнення цілей гендерної рівності та уповноваження жінок.

3. Відсутність законодавчого забезпечення застосування гендерного бюджетування на рівні обов'язкового, а не рекомендованого чи бажаного.

4. Формальне використання програмно-цільового методу, який досі не став потужним інструментом забезпечення зв'язку між фінансуванням бюджетної програми та кінцевими соціально значущими результатами, що очікуються від її виконання.

5. Небажання приймати зміни державними службовцями й посадовими особами місцевого самоврядування, які дуже неохоче модифікують усталені підходи, процедури та формати при розробці документів, що застосовуються в бюджетному процесі.

6. Плинність кадрів, що призводить до втрати інституційної пам'яті та послаблення відповідальності за раніше прийняті рішення.

7. Відсутність даних, розподілених за статтю, та гендерної статистики, що перешкоджає проведенню якісного гендерного аналізу програм, які фінансуються з державного та місцевих бюджетів.

8. Слабка координація між усіма зацікавленими сторонами щодо наскрізної комплексної інтеграції гендерного підходу в стратегії, політиці, програмах і проектах [12].

Такі виклики становлять собою загрозу подальшому розвитку гендерно орієнтованому бюджетуванню в Україні, адже призводять до того, що застосування гендерного бюджетування не має системного характеру, а залишається на розсуд окремих розпорядників бюджетних коштів. Але, попри це, гендерно орієнтоване бюджетування в Україні дає перші результати. Так, за підсумками 2020 р. було прийнято низку нормативно-правових актів у сфері управління державними та місцевими бюджетами в Україні, пов'язаних із прозорістю бюджетів та справедливим розподілом ресурсів, у тому числі з урахуванням гендерного аспекту. Ухвалені нормативно-правові документи, спрямовані на захист прав людини та реалізацію політики гендерної рівності, такі (рис. 3):

- Стратегія управління державними фінансами на 2017–2020 рр. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 142-р) (забезпечує інтеграцію гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес України, що сприяє підвищенню ефективності та якості наданих державних послуг із урахуванням потреб соціально-демографічних груп, у тому числі за гендерною ознакою, та дає змогу посилити підзвітність розпорядників бюджетних коштів і прозорість бюджету) [13];

- Методичні рекомендації щодо упровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі (Міністерство фінансів України, наказ № 1 від 2 січня 2019 р.) (використовуються для врахування гендерних аспектів у процесі планування, виконання та звітування про виконання бюджетних програм) [3];

- Наказ Міністерства фінансів України № 130 від 29.03.2019 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання у 2019 р. місцевих бюджетів на середньостроковий період" (допомагає визначити показники якості, які висвітлюють користь для суспільства

від реалізації бюджетної програми, у тому числі забезпечуючи ґендерну рівність) [14];

- Методичні рекомендації стосовно оцінювання ґендерного впливу галузевих реформ (наказ Мінсоцполітики від 14.04.2020 № 257) (дозволяють визначати прямий чи опосередкований вплив, а також наслідки реалізації політики уряду на стан різних груп як хлопців, так і дівчат, як жінок, так і чоловіків, з метою своєчасного усунення ґендерної нерівності та диспропорцій) [15];

- Наказ Міністерства фінансів України "Порядок здійснення оцінки ефективності бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету" від 19 травня 2020 р. № 223 (передбачає використання результатів ґендерного аналізу бюджетної програми як одного із джерел інформації для проведення оцінки ефективності надання публічних послуг, рівня забезпечення потреб, задоволення інтересів отримувачів / користувачів і надавачів публічних послуг, у тому числі за ознакою статі тощо) [12; 16].

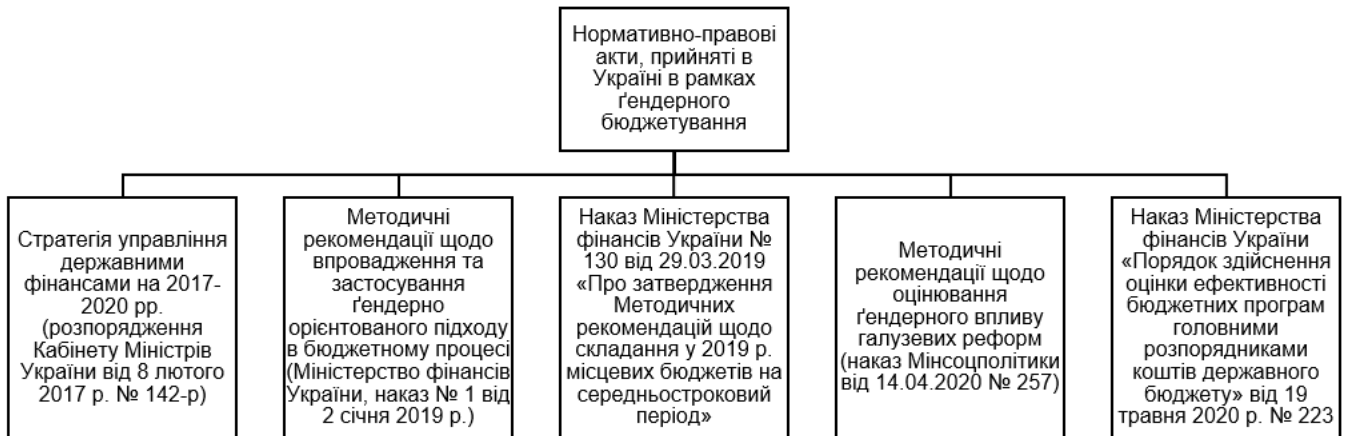

Рис. 3. Приклади нормативно-правових актів, прийнятих в Україні в рамках ґендерного бюджетування в Україні

Джерело: складено авторами на основі [3; 13–16].

Протягом 2017–2020 рр. в Україні було ухвалено близько 30 нормативно-правових актів, які регулюють і регламентують впровадження принципу ґендерної рівності в повсякденне життя населення. Тому можна стверджувати, що в Україні іде процес інституціоналізації ґендерної політики [18], який упорядковує, формалізує та стандартизує суспільні зв'язки. Правила та норми, які прописані у нормативно-правових актах, приймаються поступово і стають зрозумілими для громадян, змінюючи загалом поведінку українського суспільства. Окрім прийнятих законодавчих змін, 325 паспортів бюджетних програм містять ґендерні аспекти; рекомендації щодо їхнього включення містяться також у бюджетних запитах. Представники Міністерства фінансів та посадові особи на місцевому рівні проходять навчання в рамках академії ҐОБ, проводяться онлайн курси та тренінги, до яких долучається все більше і більше слухачів, з'являється більш якісна офіційна ґендерна статистика, представлена на сайті Державної служби статистики України тощо [2; 17].

Зазначимо, що в Україні діє найбільший проект у світі із впровадження ґендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі – проект "ґендерне бюджетування в Україні" (ҐОБ). Його мета – це підвищити економічну ефективність і результативність видатків бюджету, що враховують потреби чоловіків і жінок та їх різних груп. Системний підхід до застосування ҐОБ на державному і місцевому рівні поєднує фінансовий та соціальний аспекти бюджету, а також сприяє скороченню ґендерних розривів в Україні.

Проект реалізується за фінансової підтримки Уряду Королівства Швеції через Шведське агентство міжнародного розвитку (SIDA) для забезпечення консультативної підтримки Міністерства фінансів України у процесі впровадження ґендерно-чутливого бюджетування в Україні.

Упродовж 2015–2019 рр. проведено аналіз 103 бюджетних програм у галузі освіти і науки, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, культури й мистецтва, молодіжної політики та фізичної культури і спорту (див. рис. 4) [19].

Рис. 4. Кількість проаналізованих бюджетних програм за період з 2015 р. до 2019 р.

Джерело: складено авторами на основі [19].

Аналіз програм упродовж останніх п'яти років показав, що найбільше ґендерні аспекти під час складання та затвердження паспортів бюджетних програм включають такі галузі, як освіта і наука (40 %), соціальний захист і соціальне забезпечення (23 %), фізична куль-

тура та спорт (13 %). Водночас ґендерні аспекти практично не враховуються в галузях економічної діяльності та житлово-комунального господарства: – 0,8 % та 0,1 % відповідно (див. рис. 5).

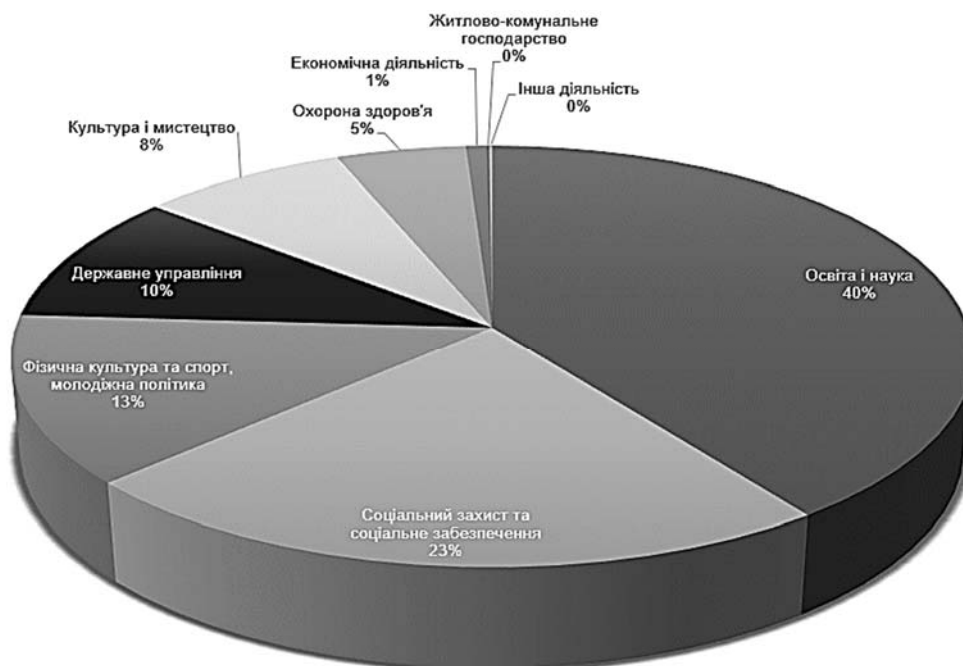

Рис. 5. Включення ґендерних аспектів під час складання та затвердження паспортів бюджетних програм (за галузями), станом на кінець 2019 р.

Джерело: складено авторами на основі [19].

В Україні вже розпочато ведення статистики для окремих сфер економіки (в основному освіти, ринку праці тощо) у розрізі статевої ознаки, вікових груп, місця проживання. Однак зробити загальнонаціональний аналіз ґендерної складової економіки України на сучасному етапі розвитку неможливо, оскільки зазначених даних недостатньо. Тож проведено дослідження у сфері ґендерно орієнтованого бюджетування в Україні дає змогу зрозуміти, що, у першу чергу, варто вдосконалити збір статистичних даних у розрізі жінок та чоловіків за віком і місцем проживання, прийняти закон, який вимагатиме складання паспортів бюджетних програм та бюджету держави загалом із урахуванням ґендерних аспектів. Окрім цього, доречно упроваджувати проведення ґендерного аналізу у все більшу кількість бюджетних про-

грам, результатом яких мають стати рекомендації, які будуть мати суто прикладний характер і можуть лягти в основу прийняття відповідних управлінських рішень під час формування місцевого бюджету на майбутні періоди. Інтеграція запропонованих рекомендацій та механізму функціонування ГОБ у бюджетний процес забезпечить успішний його розвиток та підвищить ефективність, прозорість, підзвітність і результативність бюджету.

Багато країн світу, у тому числі Європи, реалізують політичні ініціативи, пов'язані з ґендерною проблематикою.

Аналіз включення цими країнами ґендерних аспектів у бюджетний процес дає підстави для висновку, що вони практикують різні підходи до ґендерного бюджетування (див. табл. 3).

Таблиця 3. Підходи до впровадження ґендерних аспектів у бюджетний процес зарубіжними країнами

Країна	Попередня оцінка ґендерного впливу	ґендерна перспектива при розподілі ресурсів	ґендерна перспектива у встановленні ефективності	Оцінка фактичного ґендерного впливу	Базовий аналіз ґендерного бюджету	Аналіз рівня ґендерного бюджетування	ґендерний аудит бюджету	Оцінка ґендерних потреб	ґендерна перспектива при перегляді витрат
Австрія	+	-	+	+	+	+	-	+	-
Фінляндія	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Ісландія	+	+	+	+	+	-	-	-	-
Ізраїль	+	-	-	+	+	+	-	-	-
Японія	-	+	-	-	-	-	-	-	-
Корея	-	+	+	-	+	-	-	-	+
Мексика	+	+	+	+	+	+	-	+	-
Норвегія	+	+	-	-	-	+	+	+	-
Іспанія	+	+	+	+	+	+	+	-	-
Швеція	+	-	+	+	-	-	+	-	+

Джерело: складено авторами на основі [20].

Як показує табл. 3, країни використовують різні підходи для підвищення відкритості до ґендерно-реагуючих політик у всьому державному секторі. Різний і обсяг підтримки впровадження ґендерного бюджетування. Більший спектр підтримки надається в Австрії, Ісландії та Мексиці, де передбачено чотири із п'яти адміністративних інструментів для підтримки впровадження ґендерного бюджетування. На відміну від них, Японія надає лише один із перелічених інструментів впровадження (експертна / консультативна група, яка надає консультації щодо застосування ґендерного бюджетування) [20].

У Канаді ґендерна рівність є спільною відповідальністю федеральних, провінційних і територіальних урядів, що мають механізми, які сприяють координації та взаємодії. На федеральному рівні із 1995 р. уряд зобов'язується проводити ґендерний аналіз законодавства, політики та програм, що стало необхідною умовою для всіх пропозицій Кабінету міністрів із 2015 р. У бюджеті 2017 р. уряд представив свою першу ґендерну заяву, надавши оцінку бюджетних заходів під кутом ґендерної рівності.

Японський уряд сприяє ґендерній рівності за допомогою різних законодавчих заходів, включаючи Основний закон про ґендерну рівність 1999 р., і нещодавно офіційно прийняв ґендерне бюджетування. Його дії встановлюють пріоритетні напрями ґендерної рівності, а саме: підвищення ролі жінок у формуванні політики та зайнятості, покращення балансу між роботою та життям, зменшення бідності, підтримка жіночої освіти й охорони здоров'я.

Велика Британія має певний позитивний досвід забезпечення ґендерної рівності у фінансовій політиці. Ключові досягнення включають залучення більшої кількості жінок до трудової та підприємницької діяльності, створення більш сприятливого середовища для жінок із дітьми.

У США кілька останніх законодавчих заходів мали на меті подолання насильства щодо жінок та сприяння збільшенню кількості жінок на керівних посадах в економічній та технічній сферах [21].

Країни ЄС ще у 2001–2002 рр. визнали діяльність щодо впровадження ґендерної проблематики процесом, який потребує часу та ресурсів і шлях до якого залишається довгим. Для впровадження ґендерних аспектів у всі види діяльності можуть бути використані різні інструменти та підходи. На той час у ЄС було запроваджено і значною мірою підтримано підхід щодо врахування ґендерних аспектів в урядових бюджетах, тому отримання коштів та їхнє витрачання державними органами організовуються та впроваджуються таким чином, як це сприяє досягненню ґендерної рівності [22].

Австрія запровадила ґендерне бюджетування в контексті реформи державного управління у 2013 р., яка створила основу для підвищення ефективності бюджетування. Установивши правові основи для цієї ініціативи, зміни до Конституції Австрії у 2009 р. вимагали ґендерного бюджетування на всіх рівнях управління. На сьогодні ініціатива з питань ґендерного бюджетування зосереджена на вирішенні сприйнятих ґендерних нерівностей і вимагає, щоб кожне профільне міністерство у федеральному уряді встановило принаймні одну ґендерну мету із максимум п'яти, які потім пов'язують із конкретними завданнями. Австрія створила всеосяжну основу для інтеграції ґендерних перспектив у бюджет із використанням оцінки ґендерних потреб, базового аналізу та попередньої оцінки ґендерних наслідків, аналізу захворюваності з урахуванням ґендерних ознак тощо.

Так члени парламенту Австрії неухильно дотримуються ґендерної рівності та ґендерного бюджетування

відповідно до положень Конституції Австрії та нового закону про федеральний бюджет. Аспект ґендерної рівності – це єдиний аспект системи федерального урядування Австрії, який мають урахувати всі федеральні міністерства протягом усього бюджетного циклу: від бюджетного планування до подальшої оцінки. Хоча протягом останніх років ґендерний розрив в Австрії скоротився і в 2017 р. становив 19,9 %, він усе ще набагато вищий за середньоєвропейський показник – 16 % [15; 20].

У Франції із 2010 р. щорічний Закон про бюджет містить додаток про рівність жінок та чоловіків у фінансовій політиці та дезагрегований за статтю суми, що виділяються в бюджеті. Закон про ґендерну рівність у цій країні з'явився у 2014 р. Він передбачає включення ґендерного бюджетування у розробку політики, вимагає, щоб ґендерні наслідки оцінювалися у кожному новому законі та встановлювалися квоти для жінок на вищих керівних посадах у державній службі, політиці та приватному секторі.

Федеральний уряд Німеччини реалізовує політику рівності як головне завдання, тож метод ґендерного бюджетування вже добре інтегрований у формування бюджету. Ще із 2000 р. ґендерна рівність є керівним принципом у Спільному регламенті федеральних міністерств.

В Італії різні нормативно-правові документи як місцевого, так і державного рівня стосуються ґендерної рівності. Водночас ініціативи, пов'язані з ґендерною рівністю, фінансує національний бюджет. Адже законодавчий указ 2016 р. про реформування державного бюджету передбачає запровадження ґендерного бюджетування на експериментальній основі на національному рівні [21; 23].

Зарубіжний досвід підтверджує ефективність трьох способів інституціоналізації ґендерного бюджетування у країні:

1. Сприяння ґендерному бюджетуванню через систему законів, норм і правил, як наприклад в Австрії, Ісландії та інших країнах.

2. Подання звітів про ґендерне бюджетування з інформацією про державну політику, яка має значення як для жінок, так і для чоловіків, і про те, як ґендерні нерівності між жінками та чоловіками відображаються в економічному плані (досвід Швеції, Австралії, Канади, Південно-Африканської Республіки тощо);

3. Видання бюджетного циркуляру, що містить відповідні ґендерно орієнтовані вказівки для міністерств і відомств стосовно того, як саме планувати подання бюджетів та бюджетних запитів і яким способом урахувати в них ґендерні аспекти (Фінляндія, Албанія, Іспанія, Україна тощо).

Результати дослідження Європейського інституту ґендерної рівності дають підстави стверджувати, що процес удосконалення ґендерної рівності сприяє стійкому, інклюзивному та розумному економічному зростанню в Європейському Союзі. Науковий аналіз, зокрема, показує, що:

- завдяки вдосконаленню ґендерної рівності шляхом вирішення ґендерної сегрегації при виборі освіти та збільшенні участі жінок у науці, технологіях, техніці й математиці призведе до створення додаткових робочих місць від 6,3 до 10,5 млн у 2050 р., при цьому близько на 70 % цих робочих місць працюватимуть жінки;

- вирішення проблеми недостатнього представництва жінок у секторах економіки зазначених вище (які характеризуються дефіцитом кваліфікації) приведе до зростання продуктивності працюючих та потенційного виробничого потенціалу економіки в цілому;

- в Європейському Союзі покращення ґендерної рівності сприяло би збільшенню до 2050 р. ВВП на ду-

шу населення до 9,6 %, а в країнах-членах ЄС із нижчою гендерною рівністю, якщо застосовуватимуться відповідні заходи, індивідуальний приріст ВВП на душу населення може зрости до 2050 р. до 12 % [24].

Отже, перевагами гендерно орієнтованого бюджетування є те, що воно підвищує рівень відповідності фінансової політики країни її національним пріоритетам розвитку, сприяє вирішенню гендерної проблеми, підвищує прозорість державних витрат, посилює підзвітність державних органів стосовно досягнення гендерної рівності.

Висновки та дискусія. Гендерно орієнтований бюджет – це бюджет, який працює на користь усіх – і чоловіків, і жінок, забезпечуючи при цьому рівномірний розподіл державних ресурсів за гендерною ознакою та пропонуючи всім рівні можливості. Гендерне бюджетування є важливим інструментом підвищення прозорості, підзвітності, дієвості та економічної ефективності державних витрат. Його застосування передбачає справедливий розподіл державних ресурсів між жінками та чоловіками, а також належне врахування потреб та інтересів як жінок, так і чоловіків.

Незважаючи на прогрес, досягнений багатьма країнами, де було запроваджене гендерно орієнтоване бюджетування, розриви між пріоритетами політики й розподілом ресурсів залишаються. Запровадження гендерно орієнтованого бюджетування має стати більш структурованим і сталим, а використання гендерного бюджетування як основи законодавчої бази та фінансової політики є найефективнішим способом розширення ініціатив із питань гендерного бюджетування в різних країнах.

Дослідження гендерно орієнтованого бюджетування в Україні показує, що воно не є поширеним в нашій державі та перебуває на початковому етапі свого розвитку. У процесі аналізу сучасного стану об'єкта дослідження було виявлено ряд проблем, які перешкоджають нормальному функціонуванню гендерного бюджетування: низький рівень обізнаності державних службовців стосовно цієї політики, недостатність законодавчого забезпечення, відсутність масштабної гендерної статистики тощо. Такі виклики становлять собою загрозу подальшому розвитку гендерно орієнтованого бюджетування в Україні, адже призводять до того, що застосування гендерного бюджетування не має системного характеру, а залишається на розсуд окремих розпорядників бюджетних коштів. Незважаючи на це, в Україні прийнято ряд нормативно-правових актів у галузі гендерного бюджетування, які мають рекомендаційний характер, проведено перші гендерні аналізи окремих бюджетних програм (у галузі освіти, охорони здоров'я, культури та ін.) тощо.

Гендерне бюджетування вимагає політичної волі, належних ресурсів і технічних можливостей державних службовців, суб'єктів громадянського суспільства та інших партнерів у сфері розвитку. Його успіх залежить від ступеня інституціоналізації та від того, чи достатньо політичної волі для структурного запровадження гендерного бюджетування як однієї з основ фінансової політики. Водночас досі актуальним залишається завдання трансформації традиційних процесів формування бюджету та фінансової політики шляхом запровадження гендерних аспектів у способи формування доходів і планування та виконання видатків.

Україна за останні роки досягла певного прогресу в реалізації гендерної політики. Але варто продовжити процес удосконалення законодавчо-нормативної бази гендерного бюджетування, реалізації при цьому комплексного гендерного підходу та зміцнення гендерних механізмів, особливо на місцевому рівні. Це вимагає політичної волі та належних інвестиційних ресурсів. Актуальним

залишається завдання пропаганди принципу рівних прав і можливостей для чоловіків та жінок, практичної ліквідації виявів дискримінації, посилення представництва жінок у політичній, економічній та інших сферах життя суспільства. Зміцнення гендерного законодавства, визначення конкретних бюджетних заходів його реалізації, інтеграція гендерних завдань та цілей, посилення національного гендерного механізму, запровадження комплексного гендерного підходу в процесі здійснення реформ в Україні забезпечать рівні права й можливості для жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя.

Список використаної літератури

1. Голинська О. В. Гендерно-орієнтоване бюджетування як критеріальна основа ефективності бюджетних програм / Олена Володимирівна Голинська // Міжнар. наук. журн. "Інтернаука". – 2018. – С. 16–21.
2. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2020. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Назва з екрану.
3. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі" [Електронний ресурс]. – 2019. – № 1. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text> – Назва з екрану.
4. Council of Europe [Електронний ресурс] // Final report of the Group of Specialists on Gender Budgeting (EG-S-GB), EG-S-GB(2004) RAPFIN; Equality Division, Directorate-General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, p. 10, 2005. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680596143>.
5. Коляда Т. А. Гендерно-орієнтоване бюджетування: сутність та перспективи запровадження в Україні / Т. А. Коляда // Економіч. вісн. Серія: фінанси, облік, оподаткування [Електронний ресурс]. – 2019. – Вип. 3. – С. 80–88. doi: 10.33244/2617-5932.3.2019.80-88. – Режим доступу: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/41221/2944_IR.pdf – Назва з екрану.
6. Гендерно орієнтоване бюджетування на місцевому рівні: від інтеграції принципу гендерної рівності в бюджетний процес до гендерно чутливих політик: посіб. для представників місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських активістів / О. Стрельник, Т. Іванина та ін. – К.: ООН Україна, 2020. – 109 с.
7. Gender budgeting [Електронний ресурс] // European Institute for Gender Equality. – 2020. – Режим доступу: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-budgeting#2>.
8. Stotsky J. Gender budgeting: fiscal context and current outcomes [Електронний ресурс] / J. Stotsky // International Monetary Fund working paper, WP/16/149, Washington DC. Elborgh-Woytek. K. et al. – 2013. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/>.
9. Stotsky J. Women, work and the economy: macroeconomic gains from gender equity [Електронний ресурс] / J. Stotsky // International Monetary Fund staff discussion note, SDN/13/10. – 2013. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/>.
10. Chermoshentseva N. Are they equal? How Ukraine deals with gender equality issues [Електронний ресурс] / N. Chermoshentseva // Bureau of Gender Strategies and Budgeting. – 2017. – Kyiv. – Режим доступу: <http://prismua.org/en/pdf/%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8B-%D0%B3/>.
11. Про впровадження гендерно орієнтованого бюджетування на місцевому рівні в Україні [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: http://grbproject.org/wp-content/uploads/2019/04/leaflet_webUKR.pdf – Назва з екрану.
12. Кисельова О. Гендерно орієнтоване бюджетування в Україні [Електронний ресурс] / Оксана Кисельова // ГОБ проєкт. – 2020. – Режим доступу: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>. – Назва з екрану.
13. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки" [Електронний ресурс]. – 2017. – № 142. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text> – Назва з екрану.
14. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання у 2019 році місцевих бюджетів на середньостроковий період" [Електронний ресурс]. – 2019. – № 130. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0130201-19#Text> – Назва з екрану.
15. Наказ Міністерства соціальної політики України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання гендерного впливу галузевих реформ" [Електронний ресурс]. – 2020. – № 257. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/documents/5701.html> – Назва з екрану.
16. Наказ Міністерства фінансів України "Про оцінку ефективності бюджетних програм державного бюджету" [Електронний ресурс]. – 2020. – № 223. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0646-20#Text> – Назва з екрану.

17. Підсумки проекту Ґендерне бюджетування в Україні 2019 [Електронний ресурс] // ГОБ проект. – 2020. – Режим доступу: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/02/GOB-Results-2019-Ua.pdf>. – Назва з екрану.

18. Гонюкова Л. Інституціоналізація ґендерної політики в Україні: 36. наук. пр. НАДУ / Л. Гонюкова, Н. Богданова. Спецвипуск 2020. – С. 79–84. doi: 10.36030/2664-3618-2020-si-79-84.

19. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – 2020. – Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/283-gendemo-orientovane_biudzhetyvannia_na_mistsevomu_rivni – Назва з екрану.

20. Herasymova V. O. Gender responsive budgeting as a vector of development of public finances / V. O. Herasymova, S. O. Yakymenko // Вісн. Запорізьк. нац. ун-ту. Економічні науки. – 2019. – 2 (42). – С. 87–91. doi: <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2019-2-42-16>

21. Gender Budgeting in G7 Countries [Електронний ресурс] // International Monetary Fund. – 2017. – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2017/05/12/pp041917gender-budgeting-in-g7-countries>.

22. Ксело Р. Ґендерно орієнтоване бюджетування в законах про бюджет [Електронний ресурс] / Резарт Ксело // ГОБ проект. – 2020. – Режим доступу: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>. – Назва з екрану.

23. Штангель Л. Ґендерно орієнтоване бюджетування в Австрії: роль рахункової палати, її аудиторського досвіду та аудиторські підходи у сфері ґендерної рівності [Електронний ресурс] / Л. Штангель, Х. Ебнер // ГОБ проект. – 2020. – Режим доступу: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>. – Назва з екрану.

24. Economic Benefits of Gender Equality in the European Union: Report on the empirical application of the model [Електронний ресурс] // European Institute for Gender Equality. – 2017. – Режим доступу: <https://eige.europa.eu/publications/economic-benefits-gender-equality-european-union-report-empirical-application-model>.

25. 2020. Gender question: Econometric answer / A. Stavytskyy, G. Kharlamova, V. Giedraitis and other // Economics and Sociology. – 13(4). – p. 241–255. doi:10.14254/2071-789X.2020/13-4/15

Received: 20/10/2020

1st Revision: 03/11/2020

Accepted: 30/11/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

О. Чеберяко, д-р ист. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

О. Гнатюк, експерт по аудиту,

ООО "Эрнст энд Янг Аудиторские услуги", Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ҐЕНДЕРНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Определена сущность метода гендерно ориентированного бюджетирования как разновидности бюджетирования, ориентированного на результат. Раскрыты основные его характеристики, такие как направленность на гендерное равенство, анализ влияния политик на женщин и мужчин, разграничения доходов и расходов по полу и тому подобное. Проанализирована проблема гендерного неравенства в Украине через призму динамики средней заработной платы в Украине для женщин и мужчин в течение 2012–2020 гг., уровень занятости и безработицы по половому признаку в течение 2012–2020 гг., половую сегрегацию профессиональной подготовки и ограниченность женщин к определенным видам профессий. Исследованы теоретико-методологические основы гендерного бюджетирования и предпосылки его введения в бюджетном процессе Украины. Приведены первые результаты внедрения гендерно ориентированного бюджетирования в Украине, а именно: перечислены основные нормативно-правовые документы, принятые в рамках гендерного бюджетирования, показано, в каких сферах уже составляются и принимаются паспорта бюджетных программ с учетом гендерных аспектов и тому подобное. Освещены примеры функционирования гендерного бюджетирования в зарубежных странах. Обоснована необходимость проведения дальнейших изменений в бюджетном процессе Украины через призму гендерного равенства, которая будет способствовать повышению эффективности использования бюджетных средств, обеспечению равенства между мужчинами и женщинами, а также справедливому распределению бюджетных расходов по половому признаку.

Ключевые слова: бюджет; гендерно ориентированное бюджетирование; бюджетный процесс; гендерное равенство.

O. Cheberyako, Doctor of Historical Science, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

O. Hnatiuk, Audit Expert,

Ernst and Young Audit services LLC, Kyiv, Ukraine

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF GENDER BUDGETING IN UKRAINE

The essence of the gender-oriented budgeting method as a kind of result-oriented budgeting is determined; its main characteristics are revealed, such as the focus on gender equality, analysis of the impact of policies on women and men, differentiation of income and expenditure by gender, etc. The problem of gender inequality in Ukraine through the prism of the dynamics of the average wage in Ukraine for women and men during 2012–2020, the level of employment and unemployment by sex during 2012–2020, gender segregation of vocational training, and limited access of women to certain types of professions are analyzed. Theoretical and methodological principles of gender budgeting and prerequisites for its introduction in the budget process of Ukraine are studied. The first results of the implementation of gender budgeting in Ukraine are presented, namely: the main legal documents adopted in the framework of gender budgeting, shows in which areas complete and passports of budget programs taking into account the gender aspects have already been drawn up and adopted, etc. Examples of the functioning of gender budgeting in foreign countries are highlighted. The need for further changes in the budget process of Ukraine through the prism of gender equality, which will improve the efficiency of budget funds, ensure the equality between men and women, as well as a fair distribution of budget expenditures by gender.

Keywords: budget; gender-oriented budgeting; budget process; gender equality.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Holynska, O. V. (2018) "Genderno-Oriientovane Biudzhetyvannia Yak Kryterialna Osnova Efektyvnosti Biudzhetyvnykh Proham", Mizhnarodnyi Naukovyi Zhurnal "Internauka", pp. 16–21.

2. State Statistics Service of Ukraine (2020). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed: 25 December 2020).

3. Ministry of Finance of Ukraine (2020) Order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of Guidelines for the implementation and application of a gender-oriented approach in the budget process". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text> (Accessed: 25 December 2020).

4. Council of Europe (2005) Final report of the Group of Specialists on Gender Budgeting (EG-S-GB), EG-S-GB(2004) RAPFIN; Equality Division, Directorate-General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg. Available at: <https://rm.coe.int/1680596143> (Accessed: 25 December 2020).

5. Koliada, T. A. (2019) "Genderno-Oriientovane Biudzhetyvannia Sutnist Ta Perspektyvy Zaprovadzhennia V Ukraini", Ekonomichnyi Visnyk. Seriya Finansy Oblik Opodatkuvannia (3), pp. 80–88. doi: 10.33244/2617-5932.3.2019.80-88. Available at: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/4122/1/2944_IR.pdf

6. Strelnyk, O., Ivanyna, T. (2020) "Gender-based budgeting at the local level: from the integration of the principle of gender equality into the budget process to gender-sensitive policies: a guide for representatives of local executive bodies, local governments and public activists", UN Ukraine, p. 109.

7. European Institute for Gender Equality (2020) "Gender budgeting". Available at: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-budgeting#2> (Accessed: 25 December 2020).

8. Stotsky, J. (2013) "Gender budgeting: fiscal context and current outcomes", International Monetary Fund working paper, WP/16/149, Washington DC. Elborgh-Woytek, K. et al. Available at: <http://www.imf.org/external/> (Accessed: 25 December 2020).

9. Stotsky, J. (2013) "Women, work and the economy: macroeconomic gains from gender equity", International Monetary Fund staff discussion note, SDN/13/10. Available at: <http://www.imf.org/external/> (Accessed: 25 December 2020).
10. Chermoshentseva, N. (2017) "Are they equal? How Ukraine deals with gender equality issues", Bureau of Gender Strategies and Budgeting, Kyiv. Available at: <http://prismua.org/en/pdf/%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8B-%D0%B3/> (Accessed: 25 December 2020).
11. Google (2019) "Pro Vprovadzhennia Genderno Oriientovanoho Biudzhetuvannia Na Mistsevomu Rivni V Ukraini". Available at: http://grbproject.org/wp-content/uploads/2019/04/leaflet_webUKR.pdf (Accessed: 25 December 2020).
12. Kyseleva, O. (2020) "Genderno Oriientovane Biudzhetuvannia V Ukraini", GOB Proiekt. Available at: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf> (Accessed: 25 December 2020).
13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) "On approval of the Strategy for reforming the public financial management system for 2017-2020", Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine (142). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text> (Accessed: 25 December 2020).
14. Ministry of Finance of Ukraine (2019) "On approval of Guidelines for the preparation in 2019 of local budgets for the medium term", Order of the Ministry of Finance of Ukraine (130). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0130201-19#Text> (Accessed: 25 December 2020).
15. Ministry of Social Policy of Ukraine (2020) "On approval of Methodical recommendations for assessing the gender impact of sectoral reforms", Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine (257). Available at: <https://www.msp.gov.ua/documents/5701.html>. (Accessed: 25 December 2020).
16. Ministry of Finance of Ukraine (2020) "About an estimation of efficiency of budgetary programs of the state budget", Order of the Ministry of Finance of Ukraine (223). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0646-20#Text>. (Accessed: 25 December 2020).
17. GOB proiekt (2020) "Pidsumky Proiektu Genderne Biudzhetuvannia V Ukraini 2019". Available at: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/02/GOB-Results-2019-Ua.pdf> (Accessed: 25 December 2020).
18. Honiukova, L., Bohdanova, N. (2020) "Instytutsionalizatsiia gendernoï polityky v Ukraini", Zbirnyk naukovykh prats NADU. Spetsvyпуск p. 79–84. doi: 10.36030/2664-3618-2020-si-79-84.
19. Ministry of Finance of Ukraine (2020). Available at: https://mof.gov.ua/uk/283-genderno-orientovane_biudzhetuvannia_na_mistsevomu_rivni (Accessed: 25 December 2020).
20. Herasymova, V. O., Yakymenko, S. O. (2019) "Gender responsive budgeting as a vector of development of public finances", Visnyk Zaporizkoho Natsionalnoho Universytetu, Ekonomichni Nauky, 2 (42), pp. 87–91. doi: <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2019-2-42-16>
21. International Monetary Fund (2017) "Gender Budgeting in G7 Countries". Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2017/05/12/pp041917gender-budgeting-in-g7-countries> (Accessed: 25 December 2020).
22. Kselo, R. (2020) "Genderno orientovane biudzhetuvannia v zakonakh pro biudzhet", GOB proiekt. Available at: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf> (Accessed: 25 December 2020).
23. Shtanhl, L. (2020) "Genderno orientovane biudzhetuvannia v Avstrii: rol rakhunkovoi palaty, yii audytorskoho dosvidu ta audytorski pidkhody u sferi gendernoï rovnosti", GOB proiekt. Available at: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2020/12/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf> (Accessed: 25 December 2020).
24. European Institute for Gender Equality (2017) "Economic Benefits of Gender Equality in the European Union: Report on the empirical application of the model". Available at: <https://eiige.europa.eu/publications/economic-benefits-gender-equality-european-union-report-empirical-application-model> (Accessed: 25 December 2020).
25. Stavitskyi, A., Kharlamova, G., Giedraitis, V., Cheberyako, O., & Nikytenko, D. (2020). "Gender question: Econometric answer", Economics and Sociology, 13(4), pp. 241- 255. doi:10.14254/2071-789X.2020/13-4/15

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 6(213): 41-47

УДК 330.12: 339.137.2

JEL classification: L40

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/5>

Д. Чередніченко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
заступниця Голови – державна уповноважена Антимонопольного комітету України, Київ, Україна

ВПЛИВ ЦІНОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У ВИГЛЯДІ ЗНИЖОК НА КОНКУРЕНЦІЮ: ВІД ЗВИЧАЙНОЇ ТОРГОВОЇ ПРАКТИКИ ДО МЕХАНІЗМУ ВИКЛЮЧЕННЯ КОНКУРЕНТІВ

З метою визначення тонкої межі між ціновою дискримінацією у вигляді знижок як звичайною торговельною практикою та знижками як інструментом збереження ринкової влади й усунення конкурентів, проведено систематизацію про- та антиконкурентних ефектів знижок на підставі аналізу сучасної літератури з конкурентного права й економіки, а також рішень конкурентних відомств і судів.

Ключові слова: цінова дискримінація; знижки; конкуренція; антиконкурентні ефекти; ефективність; суспільний добробут; Антимонопольний комітет України.

Постановка проблеми. Знижки як форма цінової дискримінації використовуються в торговельній практиці давно, і інтуїтивно їх ефект є позитивним та полягає у зниженні ціни для покупця. Разом із тим, практика конкурентних відомств світу показує значну кількість рішень, теорія шкоди яких полягала саме в негативному ефекті від застосування знижок на конкуренцію. Однак, незважаючи на низку потенційних антиконкурентних ефектів знижок, надмірне правозастосування конкурентними відомствами в цій сфері може мати ще більш шкідливий вплив на суспільний добробут. Так, це може стимулювати навіть не домінуючих суб'єктів господа-

рювання уникати встановлення знижок, отже, усунути проконкурентні наслідки цінової дискримінації. Тому конкурентними відомствами має проводитись збалансована оцінка як позитивних, так і негативних ефектів знижок, класифікація яких окреслена в цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема антиконкурентних ефектів знижок викликає багато гарячих дискусій. Ми спостерігаємо, як агентства з питань конкуренції приділяють особливу увагу схемам знижок та відповідних судових рішень (найвидатніше – по справі Intel [1]). Протягом останньої декади Асоціація з питань економічної конкуренції (АСЕ) присуджувала дві